

УДК 341.4:342.7

<https://doi.org/10.32703/2663-6352/2025-1-17-245-252><https://orchid.org/0000-0003-1812-6624>**Максимович Роман Олегович**

кандидат юридичних наук,
докторант, в.о. завідувача кафедри міжнародного та європейського права
факультету
міжнародних відносин
Національного авіаційного університету

<https://orcid.org/0009-0007-2879-186X>**Смоляр Інна Павлівна**

студентка 2-го курсу магістратури,
групи МП-206м
кафедри міжнародного та європейського права факультету
міжнародних відносин
Національного авіаційного університету

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВОСУДДЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ В ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОСУДДЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Анотація. Основним поштовхом для вибору теми цієї статті є розкриття та підтримка ефективної реалізації принципу комплементарності, який вимагає від внутрішньої системи правосуддя кожної держави вважати активну роль у розгляді злочинів, перерахованих у Римському статуті Міжнародного кримінального суду (МКС), таких як геноцид, злочини проти людяності, військові злочини та агресія. У цьому контексті важливо врахувати роль національної юрисдикції саме в умовах соціальної держави, яка прагне забезпечити справедливість, безпеку та захист громадян, у тому числі жертв серйозних міжнародних злочинів.

Соціальна держава, яка орієнтована на забезпечення прав і соціальної захисту своїх громадян, має також виконувати їх зобов'язання в міжнародному контексті, створюючи умови для національного судочинства щодо найбільших злочинів. Це забезпечує не тільки імплементацію міжнародних стандартів, а й реальну здатність національних інституцій ефективно протистояти злочинцям, розвиваючи їхній правовий і матеріальний потенціал. Це можливо шляхом сприяння розумінню правової бази МКС та судової практики щодо принципу комплементарності, а також шляхом розвитку контактів між судами та надання платформи для обміну досвідом, практиками й уроками, винесеними з розгляду серйозних міжнародних злочинів.

Для соціальної держави, яка орієнтована на підтримку громадян, забезпечення юрисдикції над тяжкими злочинами має особливе значення. Саме така держава повинна створювати ефективні механізми захисту жертв злочинців і сприяти справедливому правосуддю на національному рівні, не залишаючи вирішення цих питань міжнародним судом. Принцип комплементарності Римського статуту фактично підкреслює важливість активної ролі національних судів у виконанні соціальної функції держави, надаючи перевагу національному судочинству та підвищуючи ефективність захисту громадян від тяжких злочинів.

Таким чином, розглядаючи взаємодоповнюваність як принцип, соціальна держава отримує додаткову відповідальність за зміцнення власних механізмів правосуддя та підтримку громадян у контексті міжнародних зобов'язань щодо протидії найсерйознішим злочинам.

Ключові слова: соціальна держава, Римський статут, Міжнародний кримінальний суд, юрисдикція, національне законодавство, комплементарність, правосуддя

Annotation. *The main impetus for choosing the topic of this article is to reveal and support the effective implementation of the principle of complementarity, which requires the domestic justice system of each state to play an active role in the consideration of crimes listed in the Rome Statute of the International Criminal Court (ICC), such as genocide, crimes against humanity, war crimes and aggression. In this context, it is important to take into account the role of national jurisdiction in the context of the welfare state, which seeks to ensure justice, security and protection of citizens, including victims of serious international crimes.*

A welfare state, which is focused on ensuring the rights and social protection of its citizens, must also fulfill its obligations in the international context, creating conditions for national proceedings against major crimes. This ensures not only the implementation of international standards, but also the real ability of national institutions to effectively confront criminals by developing their legal and material capacity. This is possible by promoting understanding of the ICC legal framework and case law on the principle of complementarity, as well as by developing contacts between courts and providing a platform for the exchange of experience, practices and lessons learned from serious international crimes.

For a welfare state that is focused on supporting its citizens, ensuring jurisdiction over serious crimes is of particular importance. Such a state should create effective mechanisms to protect victims of criminals and promote fair justice at the national level, without leaving these issues to an international court. The principle of complementarity of the Rome Statute actually emphasizes the importance of the active role of national courts in fulfilling the social function of the state, giving preference to national proceedings and increasing the effectiveness of protecting citizens from serious crimes.

Thus, by considering complementarity as a principle, the welfare state receives additional responsibility for strengthening its own justice mechanisms and supporting citizens in the context of international obligations to combat the most serious crimes.

Key words: *welfare state, Rome Statute, International Criminal Court, jurisdiction, national legislation, complementarity, justice*

Постановка проблеми. Сучасний світ стикається з проблемою забезпечення правосуддя щодо найбільших міжнародних злочинів, таких як геноцид, військових злочинів та злочинів проти людяності. Попри встановлення Міжнародного кримінального суду (МКС) і принципу комплементарності, який закликає державу-учасницю до первинної відповідальності за розслідування та перерозслідування таких злочинів, багато країн не в змозі або не бажають підтримувати правосуддя належним чином. Це створює умови для безкарності, що підриває систему міжнародного кримінального правосуддя та може сприяти новим злочинам.

Важливою складовою в цьому контексті є соціальна держава, яка закликає захистити громадян, забезпечити соціальні права та сприяти соціальній справедливості, зокрема через надання доступу до правосуддя. Крім того, національні юрисдикції мають використовувати правові інструменти для інтеграції норм Римського статуту та підтримувати зв'язок із міжнародною системою кримінального правосуддя.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значення обраної теми підтверджується активним та безпосереднім вивченням питання ратифікації та імплементації Римського статуту такими вітчизняними юристами-міжнародниками, як: Ю. Аносова, В. Антипенко, М. Антонович, М. Буроменський, В. Буткевич, О. Виноградова, Р. Волинець, Н. Дрьоміна, О. Задорожній, І. Заворотько, Т.Короткий, А. Кориневич, С. Перепьолкін, В. Попович.

Мета даної статті полягає у аналізі ролі національних судів у системі міжнародного кримінального правосуддя та значення принципу комплементарності в контексті соціальної держави. Стаття досліджує, як національні юрисдикції взаємодіють з Міжнародним кримінальним судом, забезпечуючи справедливість жертв масових злочинів, а також

сприяючи зменшенню безкарності. Особливу увагу приділяється тому, як соціальна держава сприяє реалізації права на справедливий суд і запобігає поширенню тяжких злочинів через підтримку ефективного функціонування національних правових систем.

Методологічна основа дослідження ґрунтується на комплексному підході, який по кількох основних методів аналізу. Використовуються нормативно-правовий метод для вивчення міжнародних та національних правових актів, що регулюють діяльність національних судів у системі міжнародного кримінального правосуддя, а також порівняльно-правовий метод для аналізу різних правових систем. Це дозволяє дослідити принцип комплементарності, зокрема в контексті функціонування Міжнародного кримінального суду та взаємодії між міжнародним і національним правом.

Історико-правовий метод дає можливість відстежити еволюцію ролі національних судів, що дозволяє комплексно оцінити їх роль у забезпеченні справедливості, а також розробити основні проблеми й можливості шляхів їх подолання в умовах сучасної соціальної держави.

Виклад основного матеріалу. У сучасному взаємопов'язаному світі міжнародне співтовариство має спільно відповісти на виклик найжорстокіших злочинів. Усі держави мають зробити свій внесок у зменшення простору для безкарності, сприяти притягненню до відповідальності, допомогти жертвам отримати справедливість і відшкодування, а також сприяти запобіганню подальшому розповсюдженню найтяжчим злочинам [16].

Соціальна держава є концепцією, яка забезпечує захист і сприяння благополуччю всіх громадян шляхом реалізації соціальних програм та політики. Вона орієнтована на забезпечення базових потреб і рівних можливостей, претендентам зменшити соціальні розриви та забезпечити соціальну справедливість. Основними принципами соціальної держави є підтримка населення в періоди соціальної вразливості, надання доступу до освіти, охорони здоров'я та базового забезпечення. Таким чином, державна влада в соціальній державі зобов'язується забезпечити своїм громадянам гідний рівень життя та захист від основних ризиків.

Важливим аспектом соціальної держави є боротьба з безкарністю та забезпечення права верховенства. Системи міжнародного кримінального правосуддя, зокрема Міжнародний кримінальний суд (МКС), звертаються за допомогою до національних юрисдикцій у випадках, коли вони не можуть або не бажають самостійно розслідувати злочини. МКС діє в рамках принципу комплементарності, який сприяє тому, щоб держава самостійно здійснювала правосуддя. Соціальна влада, відповідно, повинна забезпечувати незалежність судових органів та створювати умови для ефективного функціонування системи правосуддя на національному рівні.

Метою Римського статуту ніколи не було створення надсуду, який би розглядав усі випадки масових злочинів. Ідея, що лежить в основі принципу комплементарності, полягає в тому, щоб заохотити держави взяти на себе свої обов'язки та використовувати свої права, на проведення розслідувань і переслідування, в першу чергу. В очах громадськості ця філософія певною мірою була інверсією, оскільки перше запитання, яке часто ставлять у відповідь на повідомлення про звірства, це «що з цим робить МКС?», тоді як питання дійсно має бути, «що роблять національні органи юстиції для того щоб розкрити злочини?» [16].

Відносин між національними юрисдикціями та юрисдикцією МКС - почались з написання та затвердження Римського статуту. В переговорах щодо Римського статуту примат юрисдикції, якою користуються спеціальні трибунали для колишньої Югославії та Руанди, створені Радою Безпеки Організації Об'єднаних Націй, багато хто вважав неприйнятною для постійного універсального суду, заснованого договором [10]. Деякі держави, з іншого боку, хотіли надати Прокурору широку юрисдикцію з самого початку для розгляду будь-якої справи, пов'язаної з найтяжчими міжнародними злочинами. Тому необхідно було знайти компроміс, і принцип комплементарності є ключовою частиною цього. Основна ідея взаємодоповнюваності полягає в тому, що суди кожної держави-учасниці Римського статуту

несуть основну відповідальність за судові переслідування та судові розгляди серйозних злочинів, визначених у Статуті; у той же час МКС був створений для розгляду цих злочинів, в тому випадку якщо держави не змогли цього зробити самостійно [8]. Тому взаємодоповнюваність є елементом загальної системи, дотримання якої гарантується кількома статтями Римського статуту.

Огляд ключових положень статей 17-20 Статуту, які регулюють взаємодоповнюваність, наполягають, що справа є неприйнятною до МКС, якщо ця справа розслідується або переслідується державою, яка має над нею юрисдикцію, за винятком випадків, коли держава не бажає або не в змозі справді проводити розслідування чи переслідування - це ключовий критерій, що регулює комплементарність згідно з Римським статутом. [6] Лише проголошених намірів щодо проведення національного провадження недостатньо для виконання тесту на взаємодоповнюваність перед МКС - для того, щоб національна юрисдикція могла відстоювати примат, мають бути фактичні, конкретні провадження [5].

Суди МКС застосовували критерій «та сама поведінка, та сама особа» для визначення прийнятності в конкретних справах - тобто палати Суду постановили, що якщо національні органи влади проводять справжнє провадження щодо тієї самої стверджуваної поведінки тієї самої особи, тоді МКС має припинити своє провадження та відступити. Але практичне застосування цього тесту з часом було дещо пом'якшено, дозволяючи певний простір для визнання конкретних обставин кожної ситуації [11]. З'явилися уточнення, що на етапі попереднього розгляду - фазі, що передує розслідуванню - Офіс прокурора МКС має широкі дискреційні повноваження, зокрема щодо оцінки наявної інформації про національне провадження. На наступних етапах роль суддів Суду стає більш помітною в цьому відношенні, і держави, а також сторони захисту мають можливість подавати заяви безпосередньо до палат МКС, щоб оскаржити прийнятність. Коли на посаду вступав третій прокурор МКС Карім Хан, він ініціював оцінку поточних та попередніх експертиз і зменшив їх кількість, оголосивши про свій намір зосередити обмежені ресурси, доступні його офісу, на створення незаперечних справ у залі суду. Він заявив, що етап попереднього обстеження має бути лише процесом перевірки [21].

Питання на які існують бачення, але потребує вдосконалення:

(1) чи слід розглядати взаємодоповнюваність як вертикальну чи горизонтальну концепцію - або, іншими словами, чи можна розглядати відносини МКС і національних юрисдикцій як відносини розподілу тягаря, а не принципу пріоритетності та прийнятності на основі бездіяльності, небажання чи нездатності;

(2) ще існує думка, що існують елементи розподілу тягаря, особливо коли існує конструктивний діалог - і, можливо, також співпраця - між МКС (зокрема, це Офіс прокурора) та національними органами влади;

(3) щодо реалізація принципу комплементарності, він розвивається від вертикалі до горизонталі, завдяки чому МКС буде все більше брати участь у мережі розслідувань і судових переслідувань, координованих між юрисдикціями [3].

(4) Участь прокурора МКС у спільних слідчих групах з іншими юрисдикціями щодо ситуація в Україні відображає цю тенденцію. Держави не мають, строго кажучи, юридичного зобов'язання, що впливає з Римського статуту, здійснювати свою юрисдикцію щодо злочинів, перелічених у Статуті, можна стверджувати, що договір передбачає таке зобов'язання, і принаймні сильно заохочує держави здійснювати юрисдикцію. Крім того, інші джерела міжнародного права - договори, а також звичаєве право - можуть зобов'язувати держави переслідувати певні злочини, передбачені Статутом [2].

Подібним чином зрозуміло, що неспроможність держави здійснювати свою юрисдикцію щодо конкретних випадків злочинів, перелічених у Римському статуті, не буде вважатися порушенням Статуту - скоріше, відповідно до положень Статуту, невиконання це відкриває двері для МКС для втручання та проведення власного провадження. Одна із проблем на яку звернула увагу Суддя МКС Кімберлі Прост про переваги та проблеми включення злочинів

Римського статуту, форм відповідальності та загальних принципів в національне законодавство [9]; [14].

Хоча це не є таким зобов'язанням, що випливає зі Статуту, але криміналізація злочинів Римського статуту згідно з національним законодавством є, природно, фундаментальною передумовою для здатності кожної держави здійснювати свою основну юрисдикцію над цими злочинами відповідно до принципу комплементарності. З цього приводу дискусії юристів-міжнародників підкреслюють характер *jus cogens* інкримінації жорстоких злочинів, які тягнуть за собою грубі порушення прав людини [7]. Як включати злочини, передбачені Римським статутом, у національне законодавство, залежить від кожної держави та значною мірою залежить від чинної правової системи. Таким чином, законодавчі рішення можуть значно відрізнятись від юрисдикції до юрисдикції. Існує два загальні методи, один з яких полягає в перехресному посиланні в національному законодавстві на визначення в Римському статуті, перевага якого полягає в тому, що коли до Статуту вносяться зміни, такі оновлення також автоматично стають частиною національного законодавства [8].

Інший законодавчий прийом, який використовувався, полягає в тому, щоб покладатися на міжнародне звичаєве право, що знову ж таки дозволяє еволюцію злочинів у національному законодавстві [13].

Важливе питання, яке виникає у зв'язку з інтерналізацією злочинів Римського статуту, полягає в тому, яку юрисдикцію буде надано для цих злочинів. Знову ж таки, у всьому світі існує ряд рішень. На одному кінці спектру знаходяться ті держави, які просто віддзеркалюють положення про юрисдикцію щодо звичайних злочинів, які найчастіше базуються на принципі територіальності. Однак, у світлі особливого характеру злочинів, про які йде мова, багато держав обрали певний вид універсальної юрисдикції - якщо не повну універсальність, то принаймні застосовну в обставинах, коли підозрюваний або обвинувачений перебуває в країні або є іншим видом зв'язку з юрисдикційною державою [15].

Коли мова йде про форми кримінальної відповідальності, не вважається необхідним копіювати положення Римського статуту, якщо різні форми вчинення злочину, такі як пряме вчинення, замовлення, пособництво та підбурювання, а також вчинення як частина група - так чи інакше охоплені. Винятком є відповідальність начальників, щодо якої рекомендується відобразити формулювання статті 28 Римського статуту, наскільки це можливо [1].

Імунітети та невідповідність посадових повноважень є ще однією сферою, яку держави повинні ретельно розглянути щодо їх внутрішньої спроможності переслідувати злочини за Римським статутом. Це питання є відокремленим від чіткого зобов'язання держав-учасниць Римського статуту заарештовувати та видати будь-яку особу на вимогу МКС, включаючи главу держави [18].

У ширшому контексті включення Римського статуту в національне законодавство є суворим зобов'язанням, яке беруть на себе держави, ратифікувавши Статут, і наявність національних процедур які дозволяють державі заарештовувати підозрюваних і передавати їх до суду, допомагати зі збором доказів і мати можливість виконувати штрафи, конфіскацію, накази про відшкодування, тощо - є суто відповідальність держави.

Національне виконання зобов'язань щодо співпраці, а також включення злочинів у національному законодавстві залишається величезною проблемою, зокрема через дуже обмежену законодавчу спроможність у багатьох соціальних державах. У зв'язку з цим визначається, що допомога для національного впровадження доступна з кількох джерел, включаючи багатосторонні організації, спеціалізовані організації громадянського суспільства та Асамблею держав-учасниць Римського статуту. На сам перед ефективно переслідування тяжких злочинів вимагає створення спеціалізованих груп, які мають правову базу та матеріальні засоби для розслідування та створення груп для розшуку і це є складна сфера кримінального правосуддя. Привертає увагу важливість взаємодії МКС не лише з урядами, але й з академічними спільнотами, студентами та іншими зацікавленими сторонами для

створення мереж, розширення можливостей та інформування всіх тих, хто хоче зробити внесок у спільні зусилля людства по боротьбі з безкарністю.

Один із важливих сегментів це практичний досвід суддів, які вже пройшли деякі ситуації та мають чим поділитися. Виклики, з якими вони стикаються, і рішення, знайдені у провадженні щодо міжнародних злочинів. Наприклад:

- в національній системі, у якій більшість допитів свідків у справах про міжнародні злочини проводяться за кордоном, у країні свідка, щоб уникнути культурних шоків - свідок заслуховується на офіційному засіданні слідчим суддею в супроводі прокурора та захисника. Це позбавляє від необхідності повторно заслуховувати свідка під час судового розгляду і це дуже важливо для захисту безпеки та добробуту свідків, оскільки це особливе питання під час розгляду справ про міжнародні злочини;

- маючи справу зі сторонами або учасниками судового процесу, які є вихідцями з інших країн, такими як обвинувачені, потерпілі та свідки, важливо мати певне розуміння правової системи та культури цих країн -одна національна система має практику призначення антрополога для допомоги суду в цьому відношенні;

- використання експертів у судових розглядах міжнародних злочинів, наприклад, щоб допомогти суду визначити, чи є конкретна ситуація збройним конфліктом чи ні, і якщо так, то чи є конфлікт внутрішнім чи міжнародним за своєю природою. У деяких випадках експертом може бути особа, яка працює в правоохоронній системі;

- умова подвійного інкримінування, присутня в законодавстві деяких штатів - вимагаючи, щоб правопорушення також було покарано за законами країни, де його було вчинено - є потенційною проблемою для притягнення до відповідальності винних у злочинах Римського статуту згідно універсальної юрисдикції;

- особливості гібридного (інтернаціоналізованого) суду, наприклад, призначення національних і міжнародних посадових осіб, які працюють один з одним, і здатність застосовувати як національне, так і міжнародне право та процедуру;

- змішані трибунали можуть відігравати особливо важливу роль у контексті взаємодоповнення там, де МКС завершив свою слідчу діяльність;

- обмін досвідом щодо тлумачення видів відповідальності, зокрема з метою уможливлення судового переслідування безпосередніх виконавців, а також осіб вищого рівня, які були співучасниками злочинних дій, але не були причетні до їх фізичного вчинення.

- відповідно до закликів до більшої гармонізації та перехресних посилянь між юрисдикціями, наголошується на важливості обміну між суддями, має місце думка про створення мережі для цієї мети [14];[8].

Ефективна боротьба з безкарністю вимагає створення сильної взаємодії між національними юрисдикціями та міжнародними трибуналами, особливо МКС. Крім того, взаємодоповнюваність є вулицею з двостороннім рухом: хоча МКС сподівається надихнути національні юрисдикції, рівною мірою вірно і протилежне: національний досвід може бути повчальним для МКС, оскільки Суд постійно шукає способи посилити свою роботу.

Дійсно, було б неможливо, щоб МКС із загалом 18 суддів і 3 залами судових засідань був інституцією за замовчуванням для розгляду всіх справ про ймовірні порушення міжнародного кримінального права з усього світу. Натомість, щоб боротьба з безкарністю тих, хто вчинив найтяжчі злочини, була успішною, важливо, щоб національні юрисдикції скрізь були добре обладнані для боротьби з такими правопорушеннями.

По-перше, це вимагає, щоб злочинні дії, про які йдеться, були включені в кримінальний кодекс кожної країни та юрисдикція. Потреба в ефективній взаємній правовій допомозі часто також зростає в контексті проваджень, пов'язаних зі злочинами, передбаченими Римським статутом. Національні судові системи, які стикаються з реальними випадками злочинів за Римським статутом, можуть виявити, що їхній персонал потребує спеціальних навичок, наприклад тих, що стосуються судово-медичних доказів, захисту свідків або тлумачення

міжнародного гуманітарного права. В останньому контексті звернення до юриспруденції інших судів і юрисдикцій може бути корисним і повчальним.

По-друге: на додаток до МКС і суто національних юрисдикцій, змішані або регіональні суди та трибунали також можуть відігравати вирішальну роль у боротьбі з безкарністю за злочини, передбачені Римським статутом.

Висновки.

У сучасному міжнародному праві роль соціальної держави, зокрема в аспектах забезпечення прав людини та доступу до правосуддя, є надзвичайно важливим. Взаємодоповнюваність між національними юрисдикціями та Міжнародним кримінальним судом (МКС) є одним із ключових принципів, які забезпечують баланс між національними правами держави та міжнародною відповідальністю за найбільші злочини. За допомогою цього принципу МКС підтримує верховенство прав і держав державам забезпечити ефективне переслідування міжнародних злочинів, одночасно підкреслюючи важливість збереження національного суверенітету та незалежності судових систем. Питання ефективної взаємодії та співпраці між національними органами та МКС, а також інтерналізація норм Римського статуту в національних законодавствах потребують подальшого вдосконалення. Важливим є розвиток також міждержавних мереж і співпраці між урядами, академічними спільнотами та громадянським суспільством для боротьби з безкарністю та забезпечення справедливості жертв найбільших злочинців. У майбутньому держави мають прагнути до посилення своїх юридичних можливостей та політичної волі для належного виконання міжнародних зобов'язань, що сприяють стабільності й розвитку системи міжнародного правосуддя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зверев Є.О. «Глумачення міжнародних договорів національними судами: Європейський досвід та українська практика» 2023 р. С. 123-131 URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ceb1ed87-449d-41dd-9864-75734cc8d7ab/>
2. Кориневич А.О., Чубінідзе О.О.. Правове регулювання універсальної юрисдикції у національному законодавстві: порівняльний аспект. URL: <https://scholar.google.com.ua/>
3. Міжнародний кримінальний суд. URL: <https://ccl.org.ua/tag/mizhnarodnyj-kryminalnyj-sud/>
4. Римський Статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.
5. Теорія та практика міжнародного кримінального права: підручник/ [Зелінська Н.А., Андрейченко С.С., Дрьоміна-Волок Н.В., Коваль Д.О.; за ред. проф. Зелінської Н.А.]. Одеса : Фенікс, 2017. 582 с.
6. Т.Короткий, А. Кориневич, І. Заворотько. Стаття «Діти під російським прицілом Як Росія нищить майбутнє України». URL: <https://zn.ua/author/Timur%20Korotkiy>
7. Юрисдикція міжнародних Кримінальних судів і трибуналів. Автореферат. Дрьоміна Н. В. 2020р. С. 14 URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/50594476.pdf>
8. Understanding the International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/Publications/understanding-the-icc.pdf>
9. The legal nature of the Rome Statute of the International Criminal Court. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/904552.pdf>
10. About the Court The International Criminal Court (ICC) 2020 URL: <https://www.icc-cpi.int/>
11. Carsten Stahn «A Critical Introduction to International Criminal Law» 2018 URL: <https://www.cambridge.org/highereducation/books/a-critical-introduction-to-international-criminal-law/EFEDBED0B84359DFA281A9079047846F#overview>
12. Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide: URL:https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf
13. Difficulties and Problems Experienced in Implementation of the Convention URL: <https://www.eea.europa.eu/publications/92-9167-077-4/page010.html>

14. Evolution of International Criminal Justice URL: <https://www.aba-icc.org/about-the-icc/evolution-of-international-criminal-justice/>
15. IBA International Criminal Court and International Criminal Law Programme URL: <https://www.ibanet.org/document?id=ICC-Report-Rome-Statute-October-2021>
16. International treaties – the challenges of the multilateral treaty systems Akmal Elmurodov LL.B. MA International Relations Candidate University of Szeged, Hungary URL: <https://file:///C:/Users/123/Downloads/SSRN-id4002565.pdf>
17. International Criminal Law: Nature, Origins and a Few Key Issues URL: https://scholarship.kentlaw.iit.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3342&context=fac_schol
18. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. Dusko Tadic transferred to Germany to serve Prison Sentence. URL: <https://www.icty.org/en/sid/7324>
19. ICC history – The Road to Rome URL: <https://www.coalitionfortheicc.org/icc-history>
20. «Issues Raised with Regard to the Rome Statute of the International Criminal Court by National Constitutional Courts, Supreme Courts and Councils of State» URL: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/issues_raised_with_regard_to_the_icc_statute.pdf
21. Rome Statute of the International Criminal Court URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf>